

VAN DAPPERE STRIJDER TOT KNUFFELBEER

De beer in de Europese geschiedenis

Toen Europa nog bewoond werd door Kelten en Germanen was het niet vreemd een beer tegen te komen tijdens de dagelijkse wandeling. In de verhalen van die volken werd het dier allerlei mythische eigenschappen toegedicht. Nu we alleen nog beren in de dierentuin zien, zijn onze denkbeelden veranderd.

Jo Jacobs is
redacteur van Kleio.

In de Keltische en Germaanse cultuur was de beer een heilig dier. Het stond bij deze oud-Europese volken symbool voor moed en kracht. Zo kenden de Kelten de berengodin Artio. Haar naam is afgeleid van het Indo-Germaanse woord voor beer: *artos*, waaruit ook de naam van de Griekse godin Artemis is ontstaan. Ook zagen de Kelten en Germanen de beer als heilig dier omdat hij een winterslaap houdt en weer tevoorschijn komt in de lente. De beer wordt dan in verband gebracht met ouderdom, de dood en nieuw leven.

'UIT DE CHRISTELIJKE OVERLEVERING KOMEN VERHALEN OVER HEILIGEN DIE EEN BEER TEMMEN, EEN METAFOOR VOOR HET OVERWINNEN VAN HET KWADE'

Boven: Het wapen van Bern.
Rechts: De moederbeer likt een vormloos klompje tot een beertje. Pagina uit het Bodleian bestiary, ca. 1225-50. University College Library (Oxford).

1 Zie 'de beer als symbool' op www.heiligen.net.

moest vervolgens het werk van de ezel doen. Over meerdere heiligen bestaan zulke verhalen.¹

ZWITSERSE SAGE

Het temmen van beren ligt ook ten grondslag aan de sage over de stad Bern. De stad dankt zelfs haar naam aan de beer: *Bär* in het Duits. Bern werd in 1191 gesticht door hertog Berchtold V. Naar verluidt doodde deze hertog een beer op de plaats waar Bern nu ligt. De beer is nog steeds het symbool van de stad en is terug te vinden in de vlag. Overal in Bern kom je houten, pluchen en zelfs chocoladeberen tegen. Ook heeft Bern een berenkuil in de Dählhölzli-dierentuin. Hier leven al sinds de opening in 1850 groepen bruine beren.

GODIN VAN DE JACHT

De kracht van de beer vinden we ook terug in het verhaal van Artemis, de Griekse godin van de jacht. Een verhaal uit de Griekse mythologie over Artemis is de naamgever van een van de bekendste sterrenbeelden die we kennen. Artemis wilde eeuwig maagd blijven, jagen met een zilveren boog, en daarbij een he-leboel nimfen die op haar meute honden zouden passen. Om Artemis van dienst te zijn, willigde oppergod Zeus haar wens in. Een van de nimfen, Kallisto, werd echter door de wellustige Zeus verkracht. Artemis was vreselijk kwaad, maar kon niets tegen de macht van Zeus doen en stuurde

Links: Beer uit Alaska. Foto: Carl Chapman. Hieronder: Roosevelt weigert een beer neer te schieten. *Drawing the Line in Mississippi*, cartoon door Clifford Berryman. Berryman family papers/Smithsonian Institution/National Archives.

Kallisto weg. Hera, de vrouw van Zeus, kwam echter achter het zoveelste bedrog van Zeus en veranderde Kallisto in een beer. Tijdens de jacht dreigde de beer, ofwel Kallisto, vervolgens gedood worden. Zeus was nu echter haar redder, hij pakte haar op en plaatste haar buiten bereik van Artemis.

Na de geboorte van haar zoon is Kallisto als sterrenbeeld aan de hemel geplaatst als Grote Beer en haar zoon als Kleine Beer.

ONGELIKTE BEER

De beer kreeg in de oudheid verschillende eigenschappen: kracht, nieuw leven, overwinnen van het kwaad. In *Bestiaria*, een bundel middeleeuwse dierenverhalen, zijn veel verhalen over beren terug te vinden. Deze dierenverhalen waren deels gebaseerd op oude klassieke werken. Middeleeuwse wetenschappers, de kloosterlingen, schreven niet vanuit eigen waarneming, maar maakten een bewerking van klassieke teksten en overgoten deze met een sterk godsbesef en een moralistisch sausje.

De uitdrukking 'je als een ongelikte beer gedragen' komt voort uit het gegeven dat de moederbeer de kleine beertjes die net

geboren zijn, als het ware in vorm likt, totdat ze echt de gedaante van de beer aannemen. Aristoteles schreef in de oudheid al over het in vorm likken van het pasgeboren dier, en ook de beroemde Romeinse dichter Ovidius schreef hierover in zijn *Metamorfosen*.

KNUFFEL

Het krachtige imago van de beer is vandaag de dag sterk veranderd. We zien de beer nu vooral als een knuffel waar kinderen mee in slaap vallen. Misschien dat dat nog een echo is van zijn oude imago: veiligheid geven bij het slapen. Berenknuffels noemen wij een teddybeer.

Er zijn twee versies over het ontstaan van deze knuffel. In Duitsland en in de Verenigde Staten is lang gedebatteerd over de vraag waar de eerste teddybeer het levenslicht zag. President Theodore Roosevelt werd door de Amerikaanse bevolking vaak liefkozend Teddy genoemd. Tijdens een jachtpartij weigerde hij een berenwelpje te doden. Dit verhaal haalde snel de media. Cartoonist C.K. Berryman maakte er vervolgens een cartoon van en liet die publiceren in de *Washington Evening Star*. Een speelgoedwinkeleigenaar zag de cartoon

en besloot een beertje te maken en dat te vernoemen naar hun president. De naam teddybeer was snel geboren.

In Duitsland draait het verhaal om speelgoedontwerper Richard Steiff. Hij kreeg het idee voor een teddybeer door een rondreizend circus. Een groep beren dat optrad in het circus bracht hem op het idee een beer te vervaardigen. Een beer die recht op kon lopen. Deze ideeën hebben zich dus naast elkaar ontwikkeld en zijn uitgegroeid tot beren in allerlei soorten en maten. ■